

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Филология, әдебиеттану және әлем тілдері факультеті
Шетел филологиясы және жалпы тіл білімі кафедрасы
«Тіл және мәдениаралық қарым-қатынас» атты халықаралық ғылыми-
теориялық конференциясының материалдар жинағы
11 мамыр, 2012 жыл

Казахский национальный университет им. аль-Фараби
Факультет филологии, литературоведения и мировых языков
Кафедра иностранной филологии и общего языкознания
11 мая, 2012 год
Сборник материалов
Международной научно-теоретической конференции
«Язык и межкультурная коммуникация»

Al-Farabi Kazakh National University
Faculty of philology, literary criticism and world languages
Chair of foreign philology and general linguistics
11 May, 2012
Collected articles of International
Scientific-Theoretical Conference
«Language and intercultural communication»

Алматы
Қазақ университеті, 2012

mankind with old times on present time. Beyond all doubt, naturally and fair that product must occupy the worthy place amongst pearly world literature.

1. Augusta is daughter of John Byron from his first wife. Fiona MacCarthy. Byron. Life and Legend. London. ff.Ltd. – 2003. – 213 p.
2. Байрон Дж. Дневники. Письма. – М.: Наука, 1963. – 65 с.
3. Болтабоев Х., Фитрат ва жадиличлик. Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти. – Тошкент, 2007. – 284 б.
4. Фитрат. Қиёмат. – Тошкент: Ўзбекистон, 1967. – 18 б.
5. Jadid (islohatchi) – Reformist. English-Uzbek, Uzbek-English Dictionary. Ed.by Shavkat Butayev, Abbas Irisqulov. – Toshkent: Fan, 2008. – 398 p.
7. Мирза-Ахмедова П. Творчество А. Фитрата в мировом литературно мифологическом контексте // «Общественное мнение. Права человека». – 2008. – № 4. – 100-120 с.
8. Butayev Sh., Irisqulov A.. English-Uzbek, Uzbek-English dictionary. – Toshkent: Fan, 2008. – 847 p.
9. The New Encyclopedia Britannica. Zoroastrianism. Fifteenth edition. Printed in USA, 1988. – Vol 29. – 1078-1082 p.

ЕКІНШІ ТІЛДІ ОҚИТУДАҒЫ КЛИШЕЛЕРДІҢ РӨЛІ

Мәмбетова М.К., mmanshuk@mail.ru
(Қазақстан, Алматы, әл-Фараби ат. ҚазҰУ)

Тірек сөздер: клишелер, тілді оқыту әдістемесі, ресми-іскери клишелер, тілдік бірліктер

Қазіргі қолданбалы лингвистиканың өзекті мәселелерінің бірі екінші тілді оқыту мәселесі екендігі даусыз. Осыған орай екінші тілді оқыту әдістемесі жайлы көптеген ой-пікірлер айтылып, зерттеулер жүргізілуде. Қандай да бір тілді екінші тіл ретінде оқытуға байланысты айтылып жүрген соңғы тұжырымдамаларды сараптап қарайтын болсақ, олардың көпшілігі бірауыздан құрылымдық модельден гөрі қарым-қатынастық модельге құрылған әдістеменің нәтижелі екендігін дәлелдейді. Тілдегі дайын бірліктер арқылы қандай да бір тілдің кез келген шағын түрін, ауызекі сөйлеу тілі болсын, ресми тілі болсын меңгерудің тиімділігі құпталады. Ол үшін тілдегі дайын бірліктерді айқындап, жүйелеп алу қажет. Бұл мәселені ресми-іскери тілдегі клише бірліктері арқылы қарастырып көруге де болады.

Ресми-іскери тілдегі типтік жағдайлар стандартталған құрылымдардың пайда болуына әкеп соқтырады. Іскери мәтіндердегі белгілі бір семантикалық жүктемесі бар ақпарат клише тұлғалардың жиынтығы арқылы беріледі. Ресми-іскери тілде клишелердің болуы қызмет қатынасының шектеулілігіне, басқару жағдаятының неғұрлым жиі қайталанып келуіне байланысты. Іскери клишелер дәлдікті қамтамасыз етіп, мәтін дайындауға кететін уақытты үнемдейді.

Клише бірліктерінің іс қағаздарын құруда, оның тиімділік сипатын қалыптастыруда, мәтіннің логикалық құрылымын бейнелеуде рөлі өте жоғары. Іс қағаздарымен жұмыс істеу тәжірибесінде көптеген клишелер

мәтінқұрушы тірек элементтер ретінде қарастырылады. Клишелерді қолдану іс қағазының стилистикалық және мазмұндық ерекшелігін бейнелейтін бірізді, бірыңғай элементті мәтіндерді және ресми-іскери қатынастың айрықша логикасын қалыптастыруға саналы түрде ұмтылу болып табылады. Клише қазіргі іс қағаздарындағы тілдік құралдардың ажырамас бөлігі, онда стандартты фразалар тек құрылымдық, мәтінқұрушы қызметті атқарып қана қоймай, іскери құжатқа бұл клишелер үстейтін мағыналардың белгісі, сигналы болып табылады. Тілдік клише – басқару жағдаяты мен іскери тілдің тақырыптық шектеулілігін бейнелейтін қайталанатын жағдаяттарда қолданылатын лингвистикалық құралдырды бірыңғайлау нәтижесі.

Қандай да бір іс қағазын немесе іскери құжатты құрастыру үшін сол тілде сөйлеп, жаза білу жеткіліксіз. Іскери мәтін құрастыру – басқа мәтін түрлерінен өзіндік қатаң талаптарымен, айрықша белгілерімен ерекшеленетін күрделі үдеріс. Демек сауатты түрде іскери мәтін құрастыру, үшін, біріншіден, іскери тілді әдеби тілдің басқа да түрлерінен ажыратып, екіншіден, іскери тілде жазу мәдениетін меңгеру қажет. Ресми-іскери стиль мен оның тілдік құралдары, әлбетте, бірден қалыптасқан жоқ, күрделі даму үдерісін өткерген ғасырлардың жемісі. Ресми-іскери стиль – өзіне тән дәстүрлі тілдік құралдары, белгілі бір талаптары мен шектері бар сала. Сондықтан тілдегі ресми-іскери стильдің өзіне тән тілдік негізгі белгілерін айыра білу аса маңызды.

Кез келген ісқағазы немесе қызметтік құжатты құрастыруда қойылатын негізгі талап – дәлдік пен түсініктілік. Осы дәлдік пен түсініктілік іскери құжаттардың тілдік бірегейлігі мен стереотиптілігіне әкеп соқтырады. Іскери коданысқа берік енген дайын клише тұлғаларды қолдану арқылы уақытты үнемдеп, бірыңғай типтік жағдаяттарды сипаттауға болады. Ресми-іскери стильдің бірден бір даралаушы белгісі болып табылатын клише тұлғаларын, олардың мағыналық-құрылымдық ерекшеліктерін, мәтінқұрушы рөлін әрбір құжат дайындаушы білуі шарт. Осыдан тікелей ресми-іскери клишелер сөздігін жасау қажеттігі келіп шығады.

Сонымен ресми-іскери клишелері а) тақырыбы шектеулі: тікелей қоғамдағы әкімшілік-басқару, заңдық-құқықтық, дипломатия, іс жүргізу салаларында туындайды; ә) ойды дәл әрі нақты жеткізуге жағдай жасайды; б) ықшамдылық пен үнемділікті жүзеге асырады; в) құжатты бір ізге түсіреді; г) хабарлау, уәж айту, бұйыру, өтіну секілді негізгі мағыналарды береді; ғ) құрамы сөз, сөз тіркесі, сөйлем түрінде болуы мүмкін.

Жоғарыдағы пікірлерді жинақтай келе, ресми-іскери клишеге мынадай сипаттама беруге болады: клише – іскери құжат мәтіндерін бірыңғайлауды қалыптастыратын тұлғалар мен оралымдардың өзіндік мәтінқұрушы құрылымдық және сигналдық қызмет атқаратын бірыңғай типтік коммуникативті жағдаяттардан туындаған тіл бірілігі. Клише – басқа да стереотипті қайталанатын бірліктер (стандарт, штамп, шаблон) арасында ресми-іскери стильдің қалыптасуына шешуші рөл атқаратын базалық бірлік.